

BİR EDEBİYAT DERSİNDE BİR ŞİİRİ ÇEVİRİLERİYLE OKUMAK: WALT WHITMAN'IN *O CAPTAIN! MY CAPTAIN!* BAŞLIKLİ ŞİİRİ İLE FRANSIZCA VE TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ*

Yrd. Doç. Dr. Didem TUNA
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
didem.tuna@yeniyuzyl.edu.tr

Öz

1819-1892 yılları arasında yaşamış olan Walt Whitman, Amerika'nın en etkili şairlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hiç yüz yüze gelmemesine rağmen büyük hayranlık duyduğu Başkan Abraham Lincoln'un Amerikan İç Savaşı sonrasında öldürülmesi üzerine duyduğu derin üzüntüyü, onu anmak ve onurlandırmak için yazdığı *O Captain! My Captain!* başlıklı şiiri ile ifade etmiştir. Serbest şiirleriyle tanınan Whitman, bu şiirinde de sabit bir ölçü kullanmamıştır. Ancak muhtemelen şiirin bir ağıt olmasından dolayı bir istisna olarak dört uzun dizeyi dört kısa dizenin izlediği bölümlere yer vermek suretiyle belli bir kalıp kullanmış ve bu da şiirini diğerlerinden farklı ve özel kılmıştır. Whitman'ın bu şiiri, Memet Fuat tarafından yapılan *Ey Kaptan! Canım Kaptanım!* ve Can Yücel tarafından yapılan *Oy Reis! Koca Reis!* başlıklı Türkçe çevirileri ve Léon Bazalgette tarafından yapılan *Ô Capitaine! Mon Capitaine!* başlıklı Fransızca çevirisi ile birlikte bu çalışmanın bütüncesini oluşturmaktadır. Bu dört şiir, ortaöğretim 10. sınıfta bir Edebiyat dersi kapsamında bir arada okunmuş ve şiirlerin anlam evreni ile biçimsel özellikleri karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Bu çalışmada, bir şiirin çevirileri ile birlikte okunup çözümlenmesinin öğrencilerin derse katılımına, dersin verimliliğine ve kültürlerarası farkındalığın gelişimine sunabileceği katkılardan söz edilmekte ve ayrıca Fransız göstergebilimci Jean Claude Coquet'nin "Söyleyenler Kuramı" temel alınarak, şiirin çeviri ile yeniden üretilmesi sürecinde çevirmenin söylem alıcısı ve söylem üreticisi olarak üstlendiği rolün erek metne yansımaları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri Göstergebilimi, Edebiyat Öğretimi, *O Captain! My Captain!*, Söyleyenler Kuramı, Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği.

* Bu çalışmanın özgün şiir ile Türkçe çevirilerini içeren bölümü, Selçuk Üniversitesi tarafından 12-14 Ekim 2016 tarihleri arasında düzenlenen VI. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresinde "Walt Whitman'ın *O Captain! My Captain!* Başlıklı Şiiri ve Çevirileri: Üç Farklı Okuma" başlığı ile sunulmuştur.

READING A POEM WITH ITS TRANSLATIONS IN THE LITERATURE CLASS: WALT WHITMAN'S *O CAPTAIN! MY CAPTAIN!* AND ITS FRENCH AND TURKISH TRANSLATIONS

Abstract

Walt Whitman (1819-1892) is considered to be one of America's most influential poets. He hugely admired President Abraham Lincoln, and in spite of never having met Lincoln personally, he was strongly affected by the President's assassination. He wrote the poem *O Captain! My Captain!* as an elegy to express his deep sorrow on the unfortunate event and commemorate the President. Whitman normally wrote in free verse; similarly, in this poem a fixed meter is not used. However, probably because this poem was an elegy, he used a particular pattern of a four-long line stanza followed by a four-short line stanza as an exception and this makes it special and different from his other poems. This poem in English, its Turkish translations *Ey Kaptan! Canım Kaptanım!* by Memet Fuat, *Oy Reis! Koca Reis!* by Can Yücel, and its French translation *Ô Capitaine! Mon Capitaine!* by Léon Bazalgette constitute the corpus of this study. The four poems were read together in a 10th grade Literature class and their scopes of meaning as well as their form was comparatively analyzed. In this study, the possible contributions of reading and analyzing a poem with its translations to students' class participation, the efficiency of the Literature class itself, and the development of intercultural awareness are discussed. In addition, by utilizing French semiotician Jean-Claude Coquet's "Theory of Instances of Enunciation" as a basis, the reflections of the role of the translator upon the target text as the receiver and producer of discourse is evaluated.

Keywords: Semiotics of Translation, Teaching of Literature, *O Captain! My Captain!*, Theory of Instances of Enunciation, Systematics of Designificative Tendencies.

GİRİŞ

1819-1892 yılları arasında yaşamış olan Walt Whitman, Amerika'nın en önemli ve etkili şairlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi ile ülkeden ayrılmak isteyen güney eyaletleri arasında çıkan ve 1861-1865 yılları arasında süren iç savaşın, güneyin yenilgisi ile sonuçlanmasından ardından, Başkan Abraham Lincoln eşi ile birlikte gittiği Ford Tiyatrosunda *Our American Cousin* [Amerikalı Kuzenimiz] adlı oyunu izlerken John Wilkes Booth adlı güney yanlısı bir aktör tarafından vurulur. Whitman, hiç yüz yüze gelmemesine rağmen büyük hayranlık duyduğu başkanın suikasta kurban gitmesi üzerine duyduğu derin üzüntüyü, onu anmak ve onurlandırmak için yazdığı *O Captain! My Captain!* başlıklı şiir ile ifade etmiştir.

Whitman'ın bu şiiri, Memet Fuat tarafından yapılan *Ey Kaptan! Canım Kaptanım!* (Whitman 1954: 82-83) ve Can Yücel tarafından yapılan *Oy Reis! Koca Reis!* (Yücel 1993: 145) başlıklı Türkçe çevirileri ve Léon Bazalgette tarafından yapılan *Ô Capitaine! Mon Capitaine!* (Whitman 1922) başlıklı Fransızca çevirisi ile birlikte bu çalışmanın bütüncesini oluşturmaktadır. Bu dört şiir, 2015-2016 öğretim yılının birinci döneminde ortaöğretim 10. sınıfta 15 kişilik bir öğrenci grubuyla İngiliz Edebiyatı dersi kapsamında bir arada okunmuş ve şiirlerin anlam evreni ile biçimsel özellikleri karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Şiiri okuyan öğrencilerin birinci yabancı dili Fransızca olup, İngilizce okulda ikinci yabancı dil olarak öğretilmektedir. Öğrenciler, İngiliz Edebiyatı dersini özel ilgilerinden seçmiş olup, İngilizce düzeyleri sınıflarına göre yüksektir.

Seçmeli İngiliz Edebiyatı dersi, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 27.01.2014 tarihli ve 6 sayılı kararı doğrultusunda hazırlanan Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgelerinde yer almakta olup, 9, 10, 11 ya da 12. sınıfta haftada bir ya da iki saat olmak üzere yalnızca bir kez alınabilen bir derstir. Uygulamanın yapıldığı sınıfta öğrenciler dersi haftada bir saat okumak üzere seçmiştir. Ders için Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilip yayınlanmış bir öğretim programı bulunmadığından, çizelgelerin açıklamalarında İngiliz Edebiyatı derslerinde zümre öğretmenler kurulunca oluşturulacak ders içerikleri ve öğretim etkinliklerine göre hazırlanacak bir program uygulanacağı ifadesine yer verilmiştir. Öğretim programını oluşturma sorumluluğu zümre öğretmenlerine bırakıldığından, öğretmenler dersi seçen öğrencilerin seviyelerini ve dersin kaç saat olacağını dikkate alarak hareket etme esnekliğine sahiptir. Bu ders kapsamında, Aygün Akman tarafından Seçmeli İngiliz Edebiyatı Dersine yönelik olarak hazırlanan *The Crown of English Literature* (Akman 2014) başlıklı kitap kullanılmıştır. Kitap, İngiliz ve Amerikan Edebiyatını kapsayan iki bölümden oluşmaktadır. Bu anlamda kitabın, "İngilizce Edebiyat" mantığıyla hazırlandığı söylenebilir. İngiliz Edebiyatı dersi kapsamında Amerikalı bir şairin kaleme aldığı bir şiirin incelenmesinin nedeni de budur.

Öğrencilere öncelikle özgün şiir okutulmuş ve şiirin üzerinde konuşulmuştur. Sonrasında çeviri şiirler dağıtılmış ve bu kez özgün şiirle karşılaştırmalı olarak okunmuştur. Öğrenciler, özgün şiirle çevirileri arasında çeşitli anlam dönüşümlerini fark edip dile getirmek için söz almışlardır. Öğrencilerin farkına varıp dile getirdikleri farklı derecelerde anlam dönüşümlerini adlandırabilmeleri için kendilerine Sündüz Öztürk Kasar tarafından geliştirilen “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği” verilmiştir. “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği”, özgün metindeki anlamın, çeviride uğrayabileceği dönüşümleri derecelerine göre ele alarak anlam doluluğundan, anlam boşluğuna uzanan ve sırasıyla anlamın aşırı yorumlanması (özgün yapıtta örtük olan bir anlamı çeviride açıkça dile getirmek), anlamın bulanıklaştırılması (özgün yapıtta açık olan bir anlamı çeviride belirsiz hâle getirmek), anlamın eksik yorumlanması (çeviride eksik ve yetersiz anlam üretmek), anlamın kaydırılması (özgün metinde gerçekleşmemiş potansiyel bir anlamı çeviriye taşımak), anlamın bozulması (özgün metinle tümüyle ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlam üretmek, anlamın çarpıtılması (özgün metindeki anlama zıt bir anlam üretmek), anlamın sapıtılması (özgün metinle hiçbir ilintisi olmayan bir anlam üretmek), anlamın parçalanması (özgün metindeki çeviri biriminin kimi kalıntılarını içeren ancak anlamdan yoksun bir sözce üretmek) ve anlamın yok edilmesi (özgün metnin bir parçasını çevirmemek) basamaklarından oluşmaktadır (Öztürk Kasar-Tuna 2015: 463). Öğrenciler anlam dönüşümlerini ve olası nedenlerini kendi okumaları ışığında dile getirirken, Fransız göstergebilimci Jean Claude Coquet’in “Söyleyenler Kuramı” (Coquet 1997, 2007) temel alınmıştır.

Coquet, kuramında özneliliğin çeşitli aşamalarından söz eder ve bunları genel bir terim olarak “söyleyen” (Coquet 2007: 11) adı altında birleştirir. Kurama göre söyleyen, sözünü tamamladıktan sonra karşısındakini dinlemeye başlar ve söylem üreticisi konumundan, söylem alıcısı konumuna geçiş yapar. Anlamlamanın gerçekleşmesinde, söylem üreticisi gibi söylem alıcısı da etkilidir, zira anlamlama, yalnızca söylem üreticisinin ne söylediğine göre değil, söylem alıcısının söylenenden ne algıladığına ve bundan nasıl bir yargıya vardığına göre de şekillenir. Kurama çeviri göstergebilimi açısından yaklaşacak olursak, ilk aşamada yazarı söylem üreticisi ve çevirmeni de söylem alıcısı konumunda değerlendirebiliriz. Metnin alınılmasından sonra gelen dile aktarma noktasında ise çevirmen rol değiştirip metnin yeniden üreticisi işlevini üstlenmektedir. Böylelikle, özgün metinden kendi okuması sonucunda alımladığını, çevirisine aktarmaktadır. Bu aktarımlarda, kimi zaman çevirmenin okumasından, kimi zaman yaptığı tercih ve seçimlerden, kimi zaman da dillerin dayatmasından kaynaklanan anlam dönüşümleri söz konusu olabilmektedir.

Bu çalışmada Coquet’in “Söyleyenler Kuramı” doğrultusunda, şiirin çeviri ile yeniden üretilmesi sürecinde çevirmenlerin söylem alıcısı ve söylem üreticisi olarak üstlendikleri işlevin erek metne yansımaları üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda, bir örnek oluşturabilmek açısından sınıf ortamında gerçekleştirilen karşılaştırmalı okuma çalışmasına ayrıntılı olarak yer verilmekte ve böylelikle

öğrencinin ilgisini çekecek bu tür çözümlenelerin ders katılımına, dersin verimliliğine ve kültürlerarası farkındalığın gelişimine sunabileceği katkıların birer kazanım olarak ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

ŞİİRİN ÇEVİRİLERİYLE BİRLİKTE OKUNMASI

Yazdığı serbest şiirlerle tanınan Whitman, *Oh Captain! My Captain!* başlıklı şiirinde de sabit bir ölçü kullanmamıştır, ancak muhtemelen şiirin bir ağıt olmasından dolayı bir istisna olarak dört uzun dizeyi dört kısa dizenin izlediği bölümlere yer vermek suretiyle ağıtın ağırlığına uygun düşebilecek belli bir kalıp kullanmış ve böylece bu şiirini diğerlerinden farklı ve özel kılmıştır. Bu durum, şiirin bu çalışma kapsamında incelenen çevirilerine de yansıtılmıştır. Diğer yandan, özgün şiirde AABB-CDED / EEBB-FDGD / HHAA-EDED şeklinde bir uyak düzeni izlenmiştir. Bazalgette ve Fuat çevirilerinde uyak gözetilmemiş, Yücel çevirisinde özgün metinde kullanılan uyak ile tamamen aynı olmamakla birlikte AABB-CDED / BBFF-DBCD / GGHH-HDFD şeklinde bir uyak düzeni kullanılmıştır.

Bu çalışmada, şiirlerin çevirileriyle birlikte okunması kapsamında, önce özgün metin ile çevirilerinin başlıkları okunmakta, daha sonra dört uzun dize ve dört kısa dizeden oluşan her bir bölüm ayrı ayrı ele alınmaktadır. Karşılaştırmayı kolaylaştırmak için özgün metin ve çevirileri dize dize alt alta sıralanmış olup, önce özgün şiire, sonrasında sırasıyla Bazalgette, Fuat ve Yücel çevirilerine yer verilmekte, her bir dizinin yanında da şair ve çevirmen adlarının baş harfleri parantez içinde yer almaktadır.

Başlıkların Okunması

O Captain! My Captain! (W.W.)
Ô Capitaine! Mon Capitaine! (L.B.)
Ey Kaptan! Canım Kaptanım! (M.F.)
Oy Reis! Koca Reis! (C.Y.)

Özgün şiirin başlığı, hitapta kullanılan iki ünlemden oluşmaktadır. Şiirdeki ben kişisi, şiirin başlığında, iç savaşın sonunda suikasta kurban giden Lincoln'ı anıştıran kaptana seslenmektedir. Başlık ile Fransızca çevirisi alt alta koyulduğunda, sözcük sözcük örtüşme göze çarpmaktadır. Öncelikle hitapta kullanılan ünlem iki dilde bire bir aynıdır. Türkçe çevirilerde ise birbirinden farklı tercihler kullanılmıştır.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te, Memet Fuat çevirisinde kullanılan "Ey" ünlemi, "kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü"; Can Yücel çevirisinde kullanılan "Oy" ünlemi ise "çeşitli duyguları anlatmak için kullanılan bir seslenme sözü" olarak tanımlanmaktadır. Reis sözcüğü, aynı sözlükte sırasıyla başkan, lider ve küçük tekne kaptanı anlamlarıyla açıklanırken, kaptan ise sırasıyla gemi yönetimiyle ilgili en yüksek görevli, takım oyunlarında takımı

temsil eden kimse, kaptan pilot, yolcu otobüsü sürücüsü ve balkanlarda çete savaşı yapan milis gücünde çarpışan kimse, efe olarak açıklanmaktadır. Kaptan sözcüğü dilimize her ne kadar “captain” sözcüğünden bire bir karşılığı olarak geçmiş bulunsa da, öğrencilerin geneli sözlüğe bakmaksızın çağrışımsal olarak bu sözcüğün şiirde anıştırılan Lincoln ile uyumlu olacak “başkan” ya da “lider” anlamını taşımadığını, bu nedenle hem şiirin görünen anlam evreni, hem de anıştırılan anlam evrenini yansıtmaması açısından reis sözcüğünün daha güçlü bir seçim olduğu saptamasında bulunmuşlardır.

Diğer yandan, reis sözcüğü ile birlikte kullanılan “Oy” ünlemi ve kaptan sözcüğü ile birlikte kullanılan “Ey” ünlemi arasında bir fark olabileceği üzerinde de konuşulmuştur. Kimi öğrenciler, özgün metinde yer alan “O” ünleminin daha genel bir hitap olarak alınabileceğini ve bu şekilde alınması hâlinde şiirin içeriğine yönelik büyük bir ipucu teşkil etmeyeceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Aynı durumun, “Ey” ünlemi için de geçerli olabileceği konuşulmuştur. Diğer yandan “Oy” ünlemi, sözlükte açıklanan anlamı ile uyumlu olarak reise karşı beslenen duygunun daha belirgin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Şiirin geneline bu duygu zaten hâkimdir, ancak özgün şiir, bu duyguyu başlık bağlamında çok açık ifade etmemektedir. Başlıkta seçilen ünlem, şiirin akışına işlenmiş duygunun başlıkta kullanılmak suretiyle öncelemesi ve dolayısıyla da başlıkta anlamın aşırı yorumlanması ile sonuçlanmaktadır.

Başlığın ikinci parçasındaki, “My Captain!” ünlemi, Fuat çevirisinde “Canım Kaptanım!”, Yücel çevirisinde ise “Koca Reis!” olarak ifade edilmiştir. Koca sözcüğünün Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğünde verilen tanımlarından bağlama uygun olanlar; yaşlı, ihtiyar, pir, yüksek, büyük, ulu olarak sıralanabilir. Şiirde anıştırılan kişi bir ülkenin başkanı olduğuna ve bu şiir de onun ölümünün üzerine yakılmış bir ağıt olduğuna göre, hitabın yöneldiği reis bu sıfatlar ile nitelenebilecek bir kişi gibi görünmektedir, ancak bu durum özgün metin başlığında ifade edilmemiştir. Bu durum, sınıf ortamında yapılan değerlendirmede anlamın aşırı yorumlanması olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan, özgün şiirdeki ben kişinin “My Captain” [Benim Kaptanım] şeklinde seslendiği kişiye potansiyel olarak “Canım Kaptanım!” gibi bir hitapla da seslenebilmesi ya da onu bu şekilde benimsemiş olması mantığa aykırı bir durum değildir. Ne var ki “benim” ve “canım” sözcükleri, aynı anlamı ifade etmemektedirler. Sınıfta yapılan değerlendirmede, özgün metinle tamamen ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlam üretildiği sonucuna varılmış ve bu durum anlamın bozulması olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan, “can” kavramı ile “canım” sözcüğünü Türk dili ve kültürüne özgü olarak okuyan öğrenciler açısından, “canım “ hitabı ile aynı zamanda çeviri metin bağlamında yerleştirme de söz konusu olmaktadır.

Birinci Bölümün Çevirileriyle Birlikte Okunması

O Captain! my Captain! our fearful trip is done (W.W)

Ô Capitaine ! Mon Capitaine ! Notre voyage effroyable est terminé (L.B.)

Ey Kaptan! canım Kaptanım! korkulu seferimiz sona erdi, (M.F.)
Oy reis, koca reis, alnımızın akıyla döndük seferden. (C.Y.)

Kaptana seslenen başlığın ardından, aynı hitap ilk dizede de sürdürülmektedir. Bu dizede, seferinden dönen gemi üzerinden, savaşın sona ermesi anıştırılmakta, ancak savaşın sonucu ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Fuat çevirisinde de aynı anlam yansıtılmış, ancak Yücel çevirisinde “alnımızın akıyla döndük seferden” ifadesi ile özgün metnin giriş dizesinde verilmeyen bir bilgi verilerek, seferin zaferle sonuçlandığından söz edilmiştir. Bu noktada, şiirin ilk dizesi bağlamında, anlamın aşırı yorumlanması söz konusudur. Diğer yandan, “alnının akı” Türkçeye özgü bir deyim olup, özgün şiirde deyim kullanılmayan bir noktada, çeviride deyim yer verilmiştir. Çevirmenin seçtiği üslup ile ilgili olan bu durum, öğrencilerin dikkatinden kaçmamış ve kimi öğrencilerce de yerleştirme olarak tanımlanmıştır.

The ship has weather'd every rack, the prize we sought is won, (W.W.)

Le vaisseau a franchi tous les caps, la récompense recherchée est gagnée (L.B.)

Bütün tehlikeleri atlattı gemi, kavuştuk isteğimize kavuştuk, (M.F.)

Savuşturup onca belâ, onca fırtınayı, sonunda murada erdin. (C.Y.)

İkinci dizede, ülkenin iç savaşın tüm zorlukları ile başa çıktığından ve tehlikelerin üstesinden geldiğinden söz edilmektedir. Böylelikle, istenen mükâfata ulaşılmıştır. Yücel çevirisinde bu durum, “murada ermek” deyiimiyle açıklanmaktadır. Bu noktada, savaş ile ilgili en olumlu gelişme, bitmiş olması ve elbette zafer ile sonuçlanmasıdır. Halkın yaptığı kutlamalar, Yücel tarafından “bayram etmek” deyimini ile ifade edilmiştir. Ancak öğrenciler, özgün şiirin bu dizesinde gemiden söz edilmekte iken, Yücel çevirisinde ilk dize ile bağlantılı olarak kaptana hitap edildiğini dile getirmişlerdir. Bu durum, özgün metnin tamamen ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlam üretimine örnek olduğundan, anlamın bozulması olarak açıklanabilir. Yine aynı dizenin Fuat tarafından yapılan çevirisinde, “kavuştuk” sözcüğü iki kez tekrarlanarak ek bir vurgu oluşturulmuştur. Özgün metinde olmayan bir vurgunun çeviride kullanılması, vurgu bağlamında aşırı bir yorum olarak değerlendirilmiştir.

The port is near, the bells I hear, the people all exulting, (W.W.)

Le port est proche, j'entends les cloches, la foule qui exulte, (L.B.)

Liman şuracıkta, bak, çan sesleri geliyor, sevinç içinde halkımız, (M.F.)

İşte liman, bak, çanlar çalıyor, bayram ediyor ahali, (C.Y.)

Özgün şiirde üçüncü dizede “near” [yakın] ve “hear” [duymak] sözcükleri ile sağlanan iç uyak, Fransızca çeviride “proche” [yakın] ve “cloches” [çanlar] sözcükleriyle sağlanmış, ancak Türkçe çevirilerin ikisine de yansıtılmamıştır.

While follow eyes the steady keel, the vessel grim and daring; (W.W.)

Pendant que les yeux suivent la quille franche, le vaisseau lugubre et audacieux. (L.B.)

Gözler dümdüz ilerleyen teknemizde, teknemiz gururlu, korkusuz; (M.F.)

Gördüler pupa yelken geliyor, gözüpek, gözü yeşil yelkenli. (C.Y.)

Özgün şiirde geminin sağlam, sarsılmaz, istikrarlı ve devamlı ilerleyişi ve insanların gemiyi izleyişi anlatılırken, bir yandan geminin verdiği gözüpek görüntüye [daring], diğer yandan da geminin yansıttığı gam ve kasvet duygusuna değinilmektedir [grim]. Geminin karanlık yüzü, iç savaşta verilen kayıplara ilişkin bir anıştırmadır. Fuat ve Yücel çevirilerinde, gam ya da kasvete ilişkin bir gösterge kullanılmamakta ve böylelikle gerek iç savaşta ölüp gidenlerin, gerekse suikastın yarattığı travmanın izleri çevirilerden silinerek anlam yok edilmektedir. Diğer yandan, Yücel çevirisinde atlanan göstergenin yerine kullanılan “gözü yeşil yelkenli” ifadesiyle anlam saptırılmakta, zira özgün metinle ilintisi olmayan bir anlam üretilmektedir. Bu noktada Fuat çevirisinde yine atlanan gösterge yerine kullanılan “gururlu” sözcüğü de öğrencilerin dikkatini çekmiştir. Geminin gururlu oluşu özgün şiirde [grim] ifadesi ile yansıtılan iç karartıcılık ile ilintili gözükmemektedir. Diğer yandan, kimi öğrenciler okumalarını bu sözcüğün neden kullanılmış olabileceği yönünde yoğunlaştırmış, “gururlu” sözcüğünün, çeviride gemi için kullanılan “korkusuz” tanımlamasını doğrudan olmasa bile dolaylı olarak pekiştirdiğini, zira buradaki “gururlu” sözcüğünün övünç duygusu ile ilintili olduğunu ve bu duygunun da korkusuzca savaşarak zafere ulaşmış olmaktan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Kimi öğrencilerin okumasına göre ise gururlu bir kişi, diğerlerine göre daha korkusuz bir kişi olabilir, zira övünçten kaynaklanan bir gurur, özgüven ve ösaygı ile de ilintilidir; özgüveni ve ösaygısı yüksek olan bir kişinin kim şeylerden korkma ya da çekinme olasılığının göreceli olarak diğerlerinden daha düşük kalabileceği varsayılabilir. Diğer yandan, yapılan tartışmalar sonucunda, kimi öğrenciler böylesi bir bağlantı ya da pekiştirme varsa dahi, bunun özgün metinde bulunmayan ek bir vurgu oluşturduğunu ve bu nedenle de anlamın aşırı yorumlanması kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Diğer öğrenciler ise bu sözcüğün geminin gamlı ve kasvetli yüzü ile hiçbir ilintisi olmadığını, ancak tam da dizede bunu ifade etmesi gereken sözcüğün yerine kullanıldığını, bu nedenle bu örneğin anlamın saptırılması kapsamında ele alınabileceğini savunmuşlardır.

İlk dörtlülüğü oluşturan dizelerin tümünde, özgün metin çevirileriyle karşılıklı okunduğunda, Fransızca çevirinin gerek anlamsal olarak, gerekse sözdizimi bakımından özgün şiirle örtüştüğü görülmüştür. Bu durum, çevirmen açısından fazladan bir çaba göstermek zorunda kalmaksızın kimi istenmeyen anlam dönüşümlerinden kaçınmak anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra, İngilizce ve Fransızcada kimi göstergeler bu bölümde yer alan O/Ô, captain/capitaine, port/port, exult/exulter, keel/quille, vessel/voissau örneklerinde olduğu gibi neredeyse aynı sözcüklerle ifade edilebilmektedir. Diğer yandan, iki dil arasında kavramsal bir örtüşmeden de söz edilebilir. İlk dörtlüklerin karşılaştırılması sonucunda öğrenciler şiir çevirisinin zor bir iş olduğunu gözlemlemiş, diğer yandan da bu zorluğun derecesinin, çevirinin hangi diller arasında yapıldığına göre değiştiğini de dile getirmişlerdir.

Dört uzun dizenin ardından gelen kısa dizeler, bir ağıt yakma, bir dövünme hissi uyandıran ifadelerle açılmaktadır. Aslında şiirde savaşın zaferle sona erişine yönelik kutlamaların anıştırılmasından kaynaklanan ferahlama duygusu ile Lincoln suikastının anıştırılmasından kaynaklanan çaresizlik ve yas duyguları birbirleriyle çelişik olarak bir arada verilmektedir.

But O heart! heart! heart! (W.W.)

Mais ô cœur ! cœur ! cœur ! (L.B.)

Ama ey yürek! yürek! yürek! (M.F.)

Neyleyim, neyleyim ki ama. (C.Y.)

Şiirdeki ben kişisi, tuttuğu yası ifade etmek için üç kez “heart” [kalp] sözcüğünü tekrar etmektedir. Fuat çevirisinde bu etki aynı ünlem düzeni ile “yürek” sözcüğünün kullanılmasıyla karşılanmış, ancak Yücel çevirisine, içinde çaresizlik duygusunu da barındıran “neyleyim, neyleyim ki ama” şeklinde aktarılmıştır.

O the bleeding drops of red, (W.W.)

Ô les gouttes rouges qui saignent (L.B.)

Ey kaniyan kırmızı damlalar, (M.F.)

Bu kan damlalarını nideyim? (C.Y.)

Bir sonraki dizede çaresizlik duygusu Yücel çevirisinde yine “bu kan damlalarını nideyim?” ifadesi ile pekiştirilmiştir. Bu noktada kullanılan “neyleyim” ve “nideyim” ifadeleri ile, yine bir sonraki dizede kullanılan “gayri” ifadesi, öğrencilere ilgi çekici gelmiştir. Bu sözcükler Türkçenin standart kullanımı dışında, bölgesel bir kullanıma aittir. “Neyleyim” ve “nideyim”, özgün metinde yansıtılan ağıt ve dövünme duygusu ile karışan bir çaresizliği yansıtmakla beraber, özgün metinden farklılaşan ve onunla tamamen ilintisiz olmasa da yanlış bir anlam üretimine örnek teşkil etmektedir.

Where on the deck my Captain lies, (W.W.)

Sur le pont où gît mon Capitaine, (L.B.)

Orada, güvertede Kaptanım yatıyor, (M.F.)

Gayri uzanmış güverteye reis, (C.Y.)

“Gayri” sözcüğü ise, taşıdığı anlam itibarı ile, özgün metinde yer almayan ek bir vurgu sağlamaktadır. Öğrenciler, bu sözcüğün çeviriye eklenmesini, anlamın aşırı yorumlanması olarak değerlendirmişlerdir. Diğer yandan, özgün metinde bölgesel bir dile yer verilmemiş olup, Yücel çevirisinde kullanılan bu sözcükler birer yerelleştirme örneği olmakla kalmayıp, aynı zamanda bölgeselleştirme işlevi de görmektedirler. Bu noktada bu durumun, bu şiirle sınırlı kalmayıp, Yücel’in diğer şiir çevirilerinde de yoğun olarak rastlanan bir özellik olduğundan da söz edilmiştir.

Fallen cold and dead (W.W.)

Étendu, froid et sans vie. (L.B.)

Buz gibi olmuş, ölmüş. (M.F.)

Soğumuş ellerini mi öpeyim? (C.Y.)

Lincoln suikastının kan ile anıştırılmasıyla sağlanan etki, ilk bölümün son dizesinde kaptanın can vermiş soğuk bedeninden söz edilmesi ile pekiştirilmektedir. Yücel çevirisinde bu dize “Soğumuş ellerini mi öpeyim?” olarak yansıtılmaktadır. Öğrenciler, bu karşılıklıta yer alan el öpme kavramının, özgün metinle tamamen ilintisiz olarak görülüp, anlamın saptırılması kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Öte yandan el öpmek, kültüre özgü bir davranış biçimi olduğundan, yerleştirmenin de söz konusu olduğuna değinilmiştir. Bazalgette çevirisinde ise, özgün şiirde dize başında bütünlük olarak yer alan “fallen cold” [soğumuş] ifadesinin iki ayrı tanımlama olarak alınıp, çeviriye iki sözcük arasında virgül kullanılmak ve anlam da bir miktar dönüştürülmek suretiyle “étendu, froid” [uzanmış, soğuk] olarak ikiye ayrılıp aktarılmış olması kimi öğrencilerin dikkatinden kaçmamıştır. Fuat çevirisinde “cold” [soğuk] sözcüğünün, “buz gibi” olarak aktarılması ise, aşırı yorum olarak değerlendirilmiştir.

İkinci Bölümün Çevirileriyle Birlikte Okunması

O Captain! my Captain! rise up and hear the bells; (W.W.)

Ô Capitaine ! Mon Capitaine ! Lève-toi pour écouter les cloches. (L.B.)

Ey Kaptan! canım Kaptanım! ayağa kalk, çanları dinle, dinle; (M.F.)

Oy reis, koca reis, kalk da şu çanları dinle bari! (C.Y.)

İkinci bölümün başında özgün metinde kalkıp çanları dinlemesi için kaptana seslenilmektedir, zira çanlar onun için çalmaktadır ve bütün kutlamalar da savaşın zaferle sonuçlanması üzerine onun onuruna düzenlenmiştir. Yücel, ilk dizinin çevirisine “bari” sözcüğünü ekleyerek, özgün metinde olmayan bir ünlem kullanmıştır. Bu ekleme ile, anlamın aşırı yorumlanması söz konusu olmuştur. Fuat ise, “dinle” sözcüğünü iki kez kullanarak dizeye vurgu bağlamında aşırı bir yorum getirmiştir. Bu noktada öğrenciler, Fuat çevirisinin ilk dizesinde de bir sözcüğün özgün metinde olmayan şekilde iki kez söylenmek suretiyle ek bir vurgu yaratıldığını anımsatarak, Fuat’ın çevirisinde kendine özgü bir üslup yarattığı yorumunda bulunmuşlardır.

Rise up—for you the flag is flung—for you the bugle trills, (W.W.)

Lève-toi: pour toi le drapeau est hissé, pour toi le clairon trille, (L.B.)

Ayağa kalk – bayrak senin için çekildi – borular senin için çalıyor, (M.F.)

Baksana, senin bayrağın çekilen, senin şarkın söyledikleri! (C.Y.)

Bayrağın kaptan için çekildiğine ve borazanların onun için çaldığına ilişkin dize, Yücel çevirisine “senin bayrağın çekilen, senin şarkın söyledikleri!” şeklinde yansımış ve böylece özgün metinle tamamen ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlam üretilerek anlamın bozulması söz konusu olmuştur. Diğer yandan, ilk ve ikinci dizelerde yer alan “rise up” [kalk] göstergesinin, Yücel çevirisinin ilk dizesinde “kalk” şeklinde çevrilirken, ikinci dizede “baksana” olarak aktarıldığı öğrencilerin dikkatinden kaçmamıştır. Kaptanın kalkmasının istenmesi, yapılan

kutlamalara ve kendisi için yapılan hazırlıklara bakması içindir. Bu bağlamda, üretilen anlam özgün metindeki anlamla tamamen ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlamdır ve anlamın bozulması kapsamında değerlendirilmiştir.

For you bouquets and ribbon'd wreaths—for you the shores a-crowding,
(W.W.)

Pour toi les bouquets et guirlandes enrubannées, pour toi les rives noires de
monde, (L.B.)

Buketler, kurdelalı göğüsler senin için – senin için dolup taşıyor kıyılar,
(M.F.)

Senin için bu çiçekler, senin için topladılar sahillerde, (C.Y.)

Bu noktada, Yücel'in kimi sözcük seçimlerinin nokta atışı niteliğinde olduğuna da değinilmiştir. Örneğin, “topladılar” sözcüğünün, şiirde anlatılan ortama ince bir ayarla yansıttığı konuşulmuş, örneğin “toplanmak” ya da başka bir sözcük yerine “toplaşmak” ifadesinin rastlantısal olamayacak kadar önemli bir seçim olarak gözüktüğü dile getirilmiştir. Diğer yandan yine aynı dizede Yücel çevirisinde “buketler, kurdelalı çelenkler” yerine, yalnızca “çiçekler” şeklindeki aktarım ile eksik bilgi verilerek yetersiz anlam üretildiğinden eksik yorumlama suretiyle anlamın dönüştürüldüğü dile getirilmiştir. Fuat çevirisinde aynı dizede kullanılan “kurdelâlı göğüsler” ifadesinin ise özgün metinle bir ilintisi bulunmadığından, bu örnek anlamın saptırılması olarak değerlendirilmiştir.

For you they call, the swaying mass, their eager faces turning; (W.W.)

Elle appelle vers toi, la masse ondulante, leurs visages passionnés se
tourment: (L.B.)

Herkes seni çağırıyor, yerinde duramıyor kalabalık, herkes seni görmek
istiyor; (M.F.)

Seni çağırıyorlar, bak, senin adın geziyor dillerde! (C.Y.)

İkinci bölümün dördüncü dizesinde, halkın kaptanı karşılamak için sahilde toplaşmış olması, kalabalığın heyecandan yerinde duramaması nedeniyle dalgalanan bir görüntü vermesi ve insanların kaptanı görebilmek için yüzlerini hevesle geminin geldiği yöne doğru çevirmeleri betimlenmektedir. Fuat çevirisinde, yüzlerin dönmesi göstergesine yer verilmeyerek, “herkes seni görmek istiyor” ifadesi kullanılmış ve böylece özgün metinde örtük olarak dile getirilen bir durum çeviride açık olarak ifade edilmek suretiyle anlam aşırı yorumlanmıştır. Kalabalığın kaptanı çağırmasına ilişkin gösterge ise, Yücel çevirisinde “Seni çağırıyorlar, bak” ifadesinin ardından, özgün metinde olmayan bir şekilde “senin adın geziyor dillerde!” ifadesi ile pekiştirilmiş ve burada da anlamın aşırı yorumlanması söz konusu olmuştur. Diğer yandan, Yücel çevirisinde reisi bekleyen kalabalığı ve kalabalığın hareketliliğini belirten gösterge tamamen atlandığından, anlamın yok edilmesi de söz konusudur. Bu noktada, çeviride bu göstergenin neden atlandığına ilişkin bir soru sorulmuş ve öğrencilerden değişik yorumlar gelmiştir. Şiirin yarlandığı bu noktada öğrenciler Yücel çevirisinde, özgün şiirin genel havasından yola çıkılan ancak ona çok da bağlı kalmayan bir

anlam üretimi olduğunu, dolayısıyla bu atlamının çevirinin genel çizgisi içinde gelişli bir durum olmadığını ifade etmişlerdir. Diğer yandan, bu seçimin uyak sağlamak için yapılmış olabileceği görüşü de ortaya atılmıştır (sahillerde/ dillerde). Son olarak, bu tür atlamaların özellikle şiir söz konusu olduğunda kimi zaman uygun bir ifade şekli bulamamaktan ya da dikkatsizlikten de kaynaklanabileceğine ilişkin yorumlar da yapılmıştır. Bu noktada, Yücel'in bir röportajında bizzat ifade ettiği çeviri anlayışından söz edilmiştir. Yücel, çeviri anlayışını şöyle açıklamaktadır: “Kelimenin kitabı, yahut alfabetik yahut kelamsal yanını değil, ana şiir olayını çevirmek istiyorum. [...] – parçacıkların naklinde bütünselliğin kovalamacası söz konusu olan. [...] Belki ben aşırı bir uç sayılabiliyim uygulamada ama yapılan iş bence doğrudur. Kelam tercümesi yerine, anlam tercümesi yerine, şiirin bütününe çevirmektir işin doğrusu” (Karantay 1989: 11-12). Bu anlamda, öğrencilerin Yücel çevirisi ile ilgili olarak edindikleri izlenimin, Yücel'in çeviri anlayışı ile uyduğu görülmüştür.

Bu bölümün ilk dört dizesinde Bazalgette çevirisi özgün şiir ile anlam ve söz dizimi açısından yine uyum sergilemiş, ayrıca trill/triller, bouquets/bouquets, ribbon'd/enrubannées, turning/tourmant örneklerinde olduğu gibi kimi sözcükler arasında benzeşmeler de dikkat çekmiştir.

Uzun dizeleri izleyen kısa dizelerde ise, bir kez daha kaptana seslenilmektedir.

Here Captain! dear father! (W.W.)

Ici, Capitaine! Cher père! (L.B.)

Gel Kaptan! sevgili babacığım! (M.F.)

Gel, reis ağacığım benim, (C.Y.)

Özgün şiirde kaptana yönelik “dear father” [sevgili baba] şeklindeki hitap, Fuat çevirisinde “sevgili babacığım”, Yücel çevirisinde ise “reis ağacığım” ifadesiyle karşılık bulmuştur. Bazalgette çevirisinde ise hitaba bire bir karşılık gelen “cher père!” ifadesine yer verilmiştir. Her iki çeviride de kullanılan -cığım eki, düz anlamda samimiyet ve sevecenlik bildirmede kullanılmaktadır. Bu kullanım, şiirdeki ben kişisi ile kaptan arasındaki ilişkiyi, ya da gerçek hayatta hiç yüz yüze gelmemiş olan Whitman ve Lincoln arasındaki ilişkiyi olduğundan daha yakın göstermektedir. Diğer yandan, her ne kadar şiirde yansıtıldığı kadarıyla, şiirdeki ben kişisinin ya da bizzat Whitman'ın duyduğu yakınlık hissini yansıtması mantık ya da olanak dışı gözükme de, böylesi bir anlam özgün metin bağlamında gerçekleşmediğinden, bu noktada anlamın bozulması söz konusu olmaktadır. Diğer yandan, -cığım eki: Türk diline ve kültürüne özgü bir kullanım olduğundan, yerleştirme de söz konusudur. Yine Yücel çevirisinde baba yerine ağa sözcüğünün tercih edilmesi de dikkat çeken bir nokta olmuştur. Özgün metindeki baba hitabı ile bir ulusun babası olarak başkan Lincoln anıştırılmaktadır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te ağa sözcüğü sırasıyla “geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse, halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan, ağabey, okuryazar olmayan yaşlı kimselerin adlarıyla birlikte kullanılan san,

cömert, eli açık, koca ve Osmanlı Devleti'nde bazı kuruluşların başında bulunanlara verilen resmî san olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, ağa sözcüğü de baba gibi saygı yan anlamını içermekle birlikte, baba sözcüğü kadar kapsayıcı değildir. Sözcüğü bu yönüyle okuyan öğrenciler, ağa sözcüğünün kullanılmasını anlamın eksik yorumlanması olarak değerlendirmişlerdir. Kimi öğrencilere göre ise bu kullanım anlamın bozulmasına bir örnektir, zira özgün metinle tamamen ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlam üretilmiştir.

This arm beneath your head! (W.W.)
Ce bras passé sous ta tête, (L.B.)
Koluma daya başını, koluma daya! (M.F.)
Kolumun üstüne yatırırım seni. (C.Y.)

Bu bölümde Fuat çevirisinde “Koluma daya başını, koluma daya!” ifadesinde yer alan tekrarlarla ile bir kez daha özgün metinde olmayan bir vurgu çeviride kullanılmış ve böylelikle vurgu bağlamında aşırı bir yorum ortaya çıkmıştır.

It is some dream that on the deck, (W.W.)
C'est un rêve que sur le pont (L.B.)
Bu bir düşün, bu bir yalan, böyle güvertede, (M.F.)
Çoktan öldüğünü unuttum ama, (C.Y.)

Şiirdeki ben kişisi, kaptanın öldüğünü kabullenmek istememekte ve bunun bir rüya olduğunu dile getirmektedir. Yücel çevirisinde yer alan “çoktan öldüğünü unuttum ama” ifadesi ise, özgün metinle ilintisi bulunmayan bir anlam taşımakta olup, bu nedenle anlamın saptırılması kapsamında değerlendirilebilecek bir aktarım olarak yorumlanmıştır.

You've fallen cold and dead. (W.W.)
Tu es étendu, froid et sans vie. (L.B.)
Senin buz gibi olman, ölmen (M.F.)
Bu kan damlalarını nideyim? (C.Y.)

Bu bölümde yer alan kısa dizelerin sonucunda, ilk bölümde yer alan ifadelerin benzerine yer verilerek bir tür pekiştirme sağlanmaktadır. Bazalgette ve Fuat, ilk bölümün kısa dizelerinde kullandıkları ifadelerle uyumlu bir aktarım gerçekleştirmekte, Yücel ise ilk bölümdeki kısa dizelerin farklı bir yerinde kullandığı bir ifadeyi buraya taşıyarak özgün metinle bu dize bağlamında ilintisiz bir anlam oluşturmakta, böylece de anlamın saptırılmasına bir örnek oluşturmaktadır.

Üçüncü Bölümün Çevirileriyle Birlikte Okunması

My Captain does not answer, his lips are pale and still, (W.W.)
Mon Capitaine ne répond pas, ses lèvres sont livides et immobiles; (L.B.)
Kaptanım cevap vermiyor, dudakları soluk, cansız, (M.F.)
Reis cevap vermiyor sözüme, dudakları söylemez olmuş, (C.Y.)

Kaptanın ölü bedeninden söz etmek için özgün metinde dudaklarının soluk ve hareketsiz olduğu ifade edilirken, Yücel çevirisinde “dudakları söylemez olmuş”

şeklinde bir karşılık kullanılmıştır. Bu noktada kimi öğrenciler, “söyemez olmak” ifadesini son derece şiirsel bulduklarını ifade ederken, kimi öğrenciler de söyleme farklı bir açıdan bakarak bunun dizenin başında kaptanın cevap vermemesi durumunu pekiştiren bir ifade olduğunu ve özgün metinde olduğu gibi kaptanın dudaklarını betimlemekten uzak olduğunu, bunun sonucunda da anlamın eksik yorumlandığını dile getirmişlerdir.

My father does not feel my arm, he has no pulse nor will, (W.W.)

Mon père ne sent pas mon bras, il n'a plus pouls ni volonté. (L.B.)

Babam kolumun dokunuşunu duymuyor, nabızı atmıyor artık, (M.F.)

Ağam kolumu duymuyor bile, ne yüreği ne kalbi kalmış. (C.Y.)

İkinci dizede kaptanın ne nabızı, ne de istencinin kaldığını belirten ifade Fuat çevirisine aktarılrken kaptanın istencinin kalmadığına ilişkin göstergeler çevrilmemiş ve böylelikle anlam yok edilmiştir. Yücel çevirisinde ise nabız ve istenç, yürek ve kalp şeklinde ifade edilmiştir. Bu noktada öğrenciler, bu çeviride anlamın bozulmasının söz konusu olduğunu, çeviride kullanan sözcüklerin özgün metinle bire bir örtüşmemekle birlikte ilintisiz de olmadığını ifade etmişlerdir. Diğer yandan, yine Yücel çevirisine eklenen “bile” sözcüğü dizeye özgün metinde bulunmayan bir anlam kattığından, anlamın aşırı yorumlanması söz konusudur.

The ship is anchor'd safe and sound, its voyage closed and done, (W.W.)

Le navire est ancré sain et sauf, son périple clos et conclu. (L.B.)

Gemi demirledi, yeri sağlam, yolculuğu sona erdi, bitti, (M.F.)

Sağ salim demir attı gemi, bitti artık sona erdi sefer, (C.Y.)

Özgün metinde iç savaştan zaferle çıkılmasını anıştıran geminin sağ salim demir atma durumu, Fuat çevirisinde dönüşerek “gemi demirledi, yeri sağlam” şeklinde dile getirilmiş ve anlamın bozulması söz konusu olmuştur. Bu bölümde özgün metinde kullanılan “safe and sound” ifadesine Bazalgette çevirisinde “sain et sauf” ve Yücel çevirisinde ise “sağ salim” olarak yer verilmiş ve böylelikle hem özgün şiirdeki deyim çevirilerde de deyim ile karşılanmış, hem de özgün şiirde kullanılan ses yinelemesi çevirilerde de yakalanmıştır.

From fearful trip the victor ship comes in with object won; (W.W.)

De l'effrayante traversée le navire rentre victorieux avec son trophée. (L.B.)

Korkulu seferinden, şanlı gemi, isteğine kavuşmuş olarak dönüyor: (M.F.)

Savuşturup onca belâyı, kazanılan bir güzelim zafer. (C.Y.)

Dördüncü dizede, muzaffer geminin korkulu seferinden hedefe ulaşmış olarak döndüğünden söz edilmekte, ancak bu noktada Yücel, şiirinin en başına geri dönüp, ikinci dizede farklı bir bağlamda kullandığı “savuşturup onca belâyı” ifadesini kullanmakta, ayrıca “kazanılan bir güzelim zafer” den söz ederek özgün metnin bu dizesinde söz edilen korkulu seferi ve ulaşılan hedefi telaffuz etmemektedir. Bu noktada, kimi öğrencilere göre, atlanan göstergelerden kaynaklı olarak anlamın yok edilmesi söz konusudur. Bu dizeden yola çıkan öğrenciler, bir kez daha Yücel çevirisinde özgün şiirin içeriğinden bir şeyler bulunduğunu, ancak yer yer alışılmışın ötesinde anlam dönüşümleri nedeniyle ortaya yer yer özgün

şiiirden farklılaşan bir çizgi çıktığı yorumunda bulunmuşlardır. Bu durum, Yücel'in dünya şiiirinden yaptığı çevirilerden oluşan, *Her Boydan* adlı kitabının başındaki "Can Yücel'in Şiir Çevirileri" başlıklı yazıda da ifade edilmiştir. Yazıya göre Can Yücel, "kendi şiiirini söyler gibi, [...] ha sen söylemişsin ha ben der gibi", başkasının söylediklerine cömertçe canını koyarak (Eyüboğlu 1993: 7) yapmıştır çevirilerini.

Diğer yandan, yine bu bölümde korkulu seferin "savuşturulan bela" olarak ifade edilmesi kimi öğrenciler tarafından anlamın bulanıklaştırılması olarak yorumlanmıştır, zira özgün metinde açık olarak belirtilmiş bir gösterge yani korkulu sefer, çeviride örtükleştirilerek "bela" şeklinde ifade edilmiş, yan anlam belirsizleştirilip bulanık hâle getirilmiştir. Muzaffer geminin hedefe ulaşmış olarak geri dönmek için "kazanılan bir güzelim zafer" olarak aktarılması, kimi öğrencilere göre anlamın bozulmasına bir örnektir, zira özgün metinle ilintisiz olmamakla birlikte yanlış bir anlam oluşmuştur. Kimi öğrenciler ise zaferden söz etmek için kullanılan "güzelim" tanımlamasının özgün metinde bulunmamasından yola çıkarak, bunun özgün metindeki anlama getirilmiş aşırı bir yorum olduğunu ifade etmişlerdir. Öte yandan, bu bölümde de özgün metin ve Fransızca çevirileri arasında anlam ve söz dizimi bakımından uyarılıklar ve pulse/ pouls, anchor'd/ ancré, safe and sound/ sain et sauf, closed/ clos, fearful/ effrayante örneklerinde olduğu gibi kimi sözcüklerin benzeşmesi söz konusudur.

Şiiri sonuca bağlayan son dört kısa dize, bir yandan iç savaşın zaferle sona ermesini anıştıran kutlamalar ve diğer yandan da gerek Lincoln suikastı, gerekse savaşta verilen kayıpları anıştıran yas havası nedeniyle çelişkili duygular barındırmaktadır.

Exult O shores, and ring O bells! (W.W.)

Ô rives, exultez, et sonnez, ô cloches! (L.B.)

Sevinin ey kıyılar, çalın ey çanlar! (M.F.)

Bayram etsin sahil, çalsın davullar! (C.Y.)

Bu bölüm, bayram etmeleri için kıyılara ve çalmaları için de çanlara yapılan çağrı ile açılmaktadır. Buradaki hitapta kullanılan ünleme Yücel çevirisinde yer verilmemiş olup, anlamın yok edilmesi söz konusu olmuştur. Diğer yandan, özgün metindeki "çanlar" Yücel çevirisinde "davullar" olarak dönüşmüştür. Öğrenciler, bu sözcüğün şiiirde ikinci defa geçtiğini, Yücel çevirisinde ilkinde "çanlar" olarak çevrildiğini, ikincisinde ise "davullar" olarak dönüştürüldüğünü görmüşlerdir. Çan ve davulun ortak özelliği, çalınmalarıdır. Bu anlamda, "çalınma" anlam çekirdeğindeki ortak noktadan yola çıkan öğrenciler bu örnekte anlamın bozulmasının söz konusu olduğu sonucuna varmışlardır. Kimi öğrenciler ise, çanın bir çalgı aleti olmadığından ve kiliseden çalındığı için de dinsel bir yönünün bulunduğu bahisle, çan ve davul arasında bir ilinti kurmanın zorlama olacağından yola çıkarak ortaya çıkan anlam dönüşümünü anlamın saptırılması olarak tanımlamışlardır. Yine Yücel çevirisinde yer alan "bayram etmek" ifadesi bir deyim olup, özgün şiiirde deyime yer verilmezken, çeviride deyim kullanılmıştır.

Öğrenciler, bu tür tercihlere şiirin önceki dizelerinde de rastlandığında söz ederek, bunu şiirde Yücel tarafından bırakılan izlerden biri olarak yorumlamışlardır. Diğer yandan, kimi öğrenciler özgün metnin deyim kullanılmayan bir bölümünde çeviride deyim kullanılmasının yerelleştirme olduğu görüşünü yinelemişlerdir, zira deyim, dile ve kültüre özgüdür, ve kullanımı da o dile ve kültüre doğru atılmış bir adımdır.

But I with mournful tread, (W.W.)

Mais moi d'un pas lugubre, (L.B.)

Ama ben üzüntülü adımlarla, (M.F.)

Yalnız bırakın beni gideyim!... (C.Y.)

Yücel çevirisinde bu dizede yer alan “yalnız bırakın beni gideyim” ifadesinin ise, özgün metinle bir ilintisi kurulamamış ve bu nedenle anlamın saptırılması kapsamında değerlendirilmiştir.

Walk the deck my Captain lies, (W.W.)

J'arpenle le pont où gît mon capitaine, (L.B.)

Kaptanımın yattığı güvertede dolaşıyorum, (M.F.)

Reisin yattığı güvertenin üstünde (C.Y.)

Sondan bir önceki bu dizede, Bazalgette ve Fuat çevirilerinde bir anlam dönüşümüne rastlanmazken, Yücel çevirisinde yer alan ifadenin son iki dizeye dağıtıldığı, böylece son dizede yer alan ifadenin Yücel çevirisinde kullanılmadığı görülmüştür.

Fallen cold and dead. (W.W.)

Étendu, froid et sans vie. (L.B.)

Buz gibi olmuş, ölmüş. (M.F.)

Böyle dolaşmayı da nideyim? (C.Y.)

Son dizede yer alan ifade, daha önceki kısa dizelerde de kullanılmış olup, şiirin sonunda da tekrarlanarak pekiştirilmektedir. Bu içeriğe Yücel çevirisinde yer verilmemesi nedeniyle, şiirin sonunda anlamın yok edilmesi söz konusudur.

SONUÇ

Bu çalışmada, Walt Whitman'ın *O Captain! My Captain!* başlıklı şiirinin ele alınması ile öğrenciler Amerikan iç savaşına, iç savaşın sona ermesine, bir başkanın suikasta kurban gitmesine ilişkin anıştırmaları Amerikalı bir şairin kaleminden okumuşlardır. Özgün şiirin çevirileri ile karşılaştırmalı olarak okunması sırasında Jean Claude Coquet'nin geliştirdiği “Söyleyenler Kuramı” temel alınarak, şiirin çeviri ile yeniden üretilmesi sürecinde çevirmenin söylem alıcısı ve söylem üreticisi olarak üstlendiği rolün erek metne yansımaları üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin aynı metin üzerinden gerçekleştirdikleri farklı okumalar da yine aynı temelde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda şair, özgün metin bağlamında söylem üreticisi olarak ele alınırken, çevirmenin iki yönlü bir rolü olduğuna değinilmiştir: Çevirmen, özgün metin bağlamında söylem alıcısı iken, çevirdiği metin bağlamında söylemin yeniden üreticisi olarak değerlendirilmiştir.

Bu anlamda, incelenen iki Türkçe çevirinin arasındaki farkların, her biri ayrı birer alımlayan özne olan çevirmenlerin farklı okumalarından ya da farklı yönde karar almalarından kaynaklandığına değinilmiştir. Diğer yandan, çevirilerde oluşan anlam dönüşümlerinin bazılarında da çevirmen okumaları ya da kararları değil, diller sorumludur. Örneğin, aynı dil ailesinden olmamakla birlikte tümce yapıları birbiri ile örtüşen ve çok sayıda da ortak sözcük kullanan İngilizce ve Fransızca arasında yapılan çeviri, bu benzerliklerden dolayı daha sancısız gibi durmaktadır. Nitekim, çoğu dizede, muhtemelen çevirmenin çok büyük bir çaba sarf etmeksizin, adeta sözcüklerin karşılıklarını yan yana dizmesi yeterli olmuş gibi durmaktadır. Öğrenciler iki Türkçe çeviride çevirmenlerin metin üzerinde kendi üsluplarını nasıl konuşturduklarını, metin üzerinde kendilerinden ne çeşit izler bıraktıklarını görüp ifade ederek sınıf arkadaşlarıyla paylaşmışlardır. Bununla birlikte, İngilizce ve Türkçe arasındaki örtüşmezlikler bu iki dil arasındaki şiir çevirisini her ne kadar güçleştirse de, bazı öğrenciler bunu çevirmenlerin yaratıcılıklarını konuşturmalarına olanak tanıyan bir fırsat olarak da değerlendirmişlerdir.

Bu çalışmada karşılaştırmalı çözümleme sonucunda çeviriler üzerinde saptanan anlam dönüşümleri, öğrenciler tarafından “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği” kullanılarak anlamın aşırı yorumlanması, anlamın bulanıklaştırılması, anlamın eksik yorumlanması, anlamın bozulması, anlamın saptırılması ve anlamın yok edilmesi olarak tanımlanmıştır. Anlamın kaydırılması, anlamın çarpıtılması ve anlamın parçalanmasına yönelik örneklere bu çalışma kapsamında incelenen çevirilerde rastlanmamıştır.

Saptanan anlam dönüşümleri, çevirmenin alımlayan özne olarak yazarın metnini yazardan ve diğer çevirmenlerden farklı okuyabilmesi ya da farklı ifade etmek istemesi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu noktada, anlamın her çeşit dönüşümünün mutlaka bir hataya işaret etmediği, dönüşümlerin bazen çevirmenin tercihinden, örneğin daha iyi bir aktarım sağlamak isteğinden kaynaklandığı, kimi zaman da dönüşümlerden dillerin sorumlu olduğu, dil başka olanak tanımadığında, anlamı dönüştürmenin kaçınılmaz olabildiği dile getirilmiştir. Bu noktada öğrencilere “Anlam Bozucu Eğilimler Dizgeselliği”nin amacının da, hata tespit etmek olmadığı, amacın çeviri metin okurlarında ve çevirmen adaylarında çeviride çeşitli nedenlerle oluşabilecek anlam dönüşümlerine ilişkin farkındalık sağlamak olduğu vurgulanmıştır.

Her bir alımlayan öznenin, şiiri kendi okumasına göre algılayıp, şiirden bu doğrultuda bir anlam çıkarması noktasına geri dönecek olursak, aynı metnin okumaları, birbiriyle aynı doğrultuda olabileceği gibi, kimi göstergeler için farklı okumalar da söz konusu olabilmektedir. *O Captain! My Captain!* ve çevirilerinin sınıf ortamında okunmasında da bu durum gözlemlenmiştir. Bu anlamda, gerek özgün metin ve gerekse çeviri metinler bağlamında söylem alıcısı olan öğrenciler, metinleri alımladıktan sonra onları kendi okumaları doğrultusunda değerlendirerek, ürettikleri anlamlar ile şiirlerin anlam evrenine katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışma sırasında öğrenciler yazınsal metin karşısında

arkadaşlarının algılarının kimi zaman farklı işleyebildiğini ve bu nedenle de okuduklarından farklı yargılara ulaşabildiklerini görmüşlerdir.

Sonuçta, bir metne başka bir dilin ve kültürün bakış açısı ile bakmak ve metni başka bir dilin sözcüklerinin oluşturduğu anlam evreni üzerinden çözümlmek, bu çalışmaya konu olan uygulamada Ortaöğretim Edebiyat programında belirtilen “dilnin metinde kazandığı anlamları kavrama” amacının üç dil üzerinden karşılaştırmalı olarak yapılmasını sağlamıştır. Dört metni üç ayrı dilin ve üç ayrı kültürün penceresinden alımlayarak kıyaslayan öğrenciler, bu metinlerle düşünce üretme ve bu düşünceleri ifade etme olanağı bularak öğretim programında belirlenmiş kazanımlara hem özgün metin, hem de erek metinler üzerinden erişim sağlamışlardır. Öğrencilere farklı bir deneyim sunan bu çalışmanın gerek dersin işlenişi, gerekse öğrencilerin derse katılımları ve kültürlerarası farkındalıklarının gelişmesi yönünde çeşitli kazanımlar sağlayabileceği görülmüştür.

Son olarak, kuşkusuz anadilin yanı sıra iki yabancı dil üzerinden yürütülecek bir çalışmayı her ortaöğretim kurumunda gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır. Ancak böyle bir çerçevede yapılacak çalışmaların içeriği, kapsamı ve boyutları kurumların özelliklerine ve öğrencilerin yabancı dil düzeylerine bağlı olarak belirlenerek, olanaklar dahilinde çalışma tek yabancı dil üzerinden de yürütülebilir. Karşılaştırmalı çözümlme, yabancı dilde bir şiirin Türkçe çevirileri üzerinden gerçekleştirilebileceği gibi, Türkçe bir şiirin yabancı dildeki çevirileri üzerinden de gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla bu kapsamda yapılacak çalışma, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca yayınlanan haftalık ders çizelgelerinin açıklamalarında yer alan Alman Edebiyatı, Fransız Edebiyatı ya da İngiliz Edebiyatı dersleri üzerinden yürütülebileceği gibi, yabancı dil dersleri üzerinden de gerçekleştirilebilir. Çalışmanın özgün Türkçe şiirlerden yola çıkılarak Türk Edebiyatı dersi kapsamında uygulanması ve öğretmenin yabancı dil bilmemesi hâlinde, yabancı dil zümresi ile bir işbirliği yapılması öngörülebilir. Böylelikle farklı bir çözümlme ve karşılaştırma işlemi ışığında, öğrencilere kendi dil ve kültürlerinden üretilmiş bir metne başka dil ve kültürün penceresinden bakma ya da başka dil ve kültürden üretilmiş bir metne kendi dil ve kültürlerinin bakış açısıyla yaklaşılma, bunun üzerinden de diller ve kültürler arası farkındalık geliştirme olanağı sunulmuş olunur.

SUMMARY

Walt Whitman (1819–1892) is considered to be one of America's most influential poets. He hugely admired President Abraham Lincoln, and in spite of never having met him personally, he was strongly affected by the President's assassination. He wrote the poem *O Captain! My Captain!* as an elegy to express his deep sorrow on the unfortunate event and commemorate the President. Whitman normally wrote in free verse; similarly, in this poem a fixed meter is not used. However, probably because this poem was an elegy, he used a particular pattern of a four-long line stanza followed by a four-short line stanza as an exception and this makes it special and different from his other poems. This poem in English, its Turkish translations *Ey Kaptan! Canım Kaptanım!* by Memet Fuat, *Oy Reis! Koca Reis!* by Can Yücel, and its French translation *Ô Capitaine! Mon Capitaine!* by Léon Bazalgette constitute the corpus of this study. The four poems were read together in a 10th grade Literature class and their scopes of meaning as well as their form was comparatively analyzed.

In the course of the reading and comparative analysis, students recognized that some transformations of different types and degrees had occurred in the meaning of the translations, and they wanted to define and describe them. To facilitate this task, they were provided with the Systematics of Designificative Tendencies, developed by Sündüz Öztürk Kasar, as a nine-step classification of semantic transformation going from the fullness (over-interpretation) to total emptiness (wiping-out) of the meaning. In addition to determining the transformations of meaning in the poem, possible reasons as to why a meaning can be transformed, such as impositions by the source and target languages or the translator's decisions, tendencies, and other factors interfering with the text were considered and discussed. Further, the difficulties involved in the translation of poetry were discussed by comparing the source text with the target texts in terms of not only the meaning but also rhyme scheme, measure, lengths of lines, rhythm, musicality, and alliterations.

In this study, possible contributions of reading and analysis of a poem along with its translations by students (judged in terms of class participation), the efficiency of the Literature class in itself, and the gaining of intercultural knowledge and awareness in the students were discussed as a result of the analysis and comparative study of the original and translated poems in the corpus. In addition, by using French semiotician Jean-Claude Coquet's "Theory of Instances of Enunciation" as the basis, the reflections of the role of the translator upon the target text as the receiver and producer of discourse is evaluated. Similarly, the students' role as readers of the text and receivers of discourse in the context of both the source and target texts, and their role in the production of meaning based on their own individual readings was discussed in an effort to explain the different perceptions and understandings of the same text.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Aygün (2014). *The Crown of English Literature*. Ankara: Golden Key Yayınevi.
- COQUET, Jean-Claude (1997). *La Quête du Sens. Le Langage en Question*. Paris: PUF.
- COQUET, Jean-Claude (2007). *Phusis et logos. Une phénoménologie du langage*. Paris: PUV.
- EYÜBOĞLU, Sebahattin (1993). “Can Yücel’in Şiir Çevirileri”. *Her Boydan Dünya Şiirinden Örnekler*. İstanbul: Papirüs Yay.
- KARANTAY, Suat (1989). “Can Yücel ile Söyleşi”. *Metis Çeviri* 8: 11-18.
- ÖZTÜRK KASAR, Sündüz-TUNA Didem (2015). “Yaşam, Yazın ve Yazın Çevirisi İçin Gösterge Okuma”. *Frankofoni Fransız Dili ve Edebiyatı İnceleme ve Araştırmaları Ortak Kitabı (27)*. Ankara: Bizim Grup Basımevi. 457-482.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. <https://ttkb.meb.gov.tr> [08.09.2016].
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr> [10.09.2016].
- WHITMAN, Walt (1922). *Feuilles d’herbe*. çev. Léon Bazalgette. *Mercure de France*, I et II: 80-81. <http://terredecompassion.com/2014/10/30/o-captain-my-captain/> [01.09.2015].
- WHITMAN, Walt (1954). *Çimen Yaprakları*. haz. Mehmet Fuat. İstanbul: Yeditepe Yay.
- YÜCEL, Can (1993). *Her Boydan Dünya Şiirinden Örnekler*. İstanbul: Papirüs Yay.